

4. Рахматуллаев Ш.В. Основные грамматические особенности образных глагольных фразеологических единиц современного узбекского языка: Автореф. дисс... канд. филол. наук. – Москва: 1952.
5. Ефимов А.И. О языке художественных произведений. – Москва: 1954, - С.181-216.
6. Кожаметова Х. Фразеологизмдердин көркем әдебиетте колданылыуы. - Алматы: 1972, 54,58-б.
7. Йўлдашов Б. Фразеологизмлар асослари. – Самарқанд: 1999. «СамДУ нашри», 200-б.

РЕЗЮМЕ. Мақолада тилимиздаги лингвистик birliklardan biri frazeologizmlarning badiiy tildagi qo'llanilishi hodisasiga bag'shlangan bo'lib, shoir Q.Davletnazarov asarlarida qo'llanilishdagi so'z ma'nolarining ta'sirchanligidagi o'ziga xos xususiyatlari va ayrim tafsilotlar bayon etiladi.

РЕЗЮМЕ. В статье одна из языковых единиц нашего языка посвящена событию употребления фразеологизмов в художественном языке. В произведениях К.Давлетназарова приводятся некоторые подробности, касающиеся особенностей значения слова в употреблении.

SUMMARY. In article, one of the linguistic units of our language is devoted to the event of the use of phraseological units in an artistic language. In the works of K.Davletnazarov, some details are given concerning the peculiarities of the meaning of the word in use.

PEDAGOGIK OLIY TA'LIMDA BO'LAJAK INGLIZ TILI MUTAXASSISLARI-TALABALARNING YOZUV KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH KONSEPSIYASI

S.Azizov – tayanch doktorant

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Tayanch so'zlar: yozuv kompetensiyasi, oliy ta'lim, ingliz tili, yozma nutq, konsepsiya, yozish ko'nikmasi, produktiv ko'nikma, pedagogik ta'lim, til ta'limi, matn, kontekst, linvistik kompetensiya.

Ключевые слова: письменная компетенция, высшее образование, английский язык, письменная речь, понятие, навык письма, продуктивное умение, педагогическое образование, языковое образование, текст, контекст, языковая компетенция.

Key words: writing competence, higher education, English language, writing, concept, writing skill, productive skill, teacher education, language education, text, context, language competence.

Avvalo, oliy ta'limni ta'lim jarayonlarining yakuniy bosqichi, ya'ni mehnat bozori uchun kadrlarni har tomonlama yetuk tayyorlab beruvchi muhim amaliyot davri sifatida e'tirof etish mumkin va bu uning bugungi zamon va makon nuqtayi nazaridan shiddat bilan rivojlanib borayotgan dunyo talablari asosida uzluksiz taraqqiy etishi lozimligini belgilab beradi. Jumladan, ta'limda tatbiq etiluvchi har qanday islohotning asosiy negizi globallashuv sharoitida shiddat bilan rivojlanib borayotgan mehnat bozorining talablariga monand shakllantirilishi maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, O'zbekiston misolida oliy ta'limga qamrov ko'rsatkichlarining yil sayin oshib borayotganligi va fanlar tarkibining yangilanayotganligi mazkur ta'lim bosqichiga bo'lgan e'tiborning sezilarli darajada oshganligini ko'rsatadi. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunining 2020-yil 23-sentabrda qabul qilingan yangi tahririda oliy ta'limga quyidagicha izoh berilgan: "Oliy ta'lim bakalavriat ta'lim yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklari bo'yicha yuqori malakali kadrlar tayyorlanishini ta'minlaydi... Bakalavriat oliy ta'lim yo'nalishlaridan biri bo'yicha chuqurlashtirilgan bilim, malaka va ko'nikmalar beradigan, o'qish davomiyligi kamida uch yil bo'lgan tayanch oliy ta'limdir" [1]. Demak, chuqurlashtirilgan bilim, malaka va ko'nikmalarining o'zaro uyg'unlashuviga asoslangan ta'limiy bosqichning doimiy tahlillar va izlanishlar asosida isloh etilib borilishi amalda fanlarni o'qitish metodikasiga ham ta'sir o'tkazadi. Chet tillarni o'qitish bo'yicha mutaxassis kadrlar – pedagoglarni tayyorlashga ixtisoslashtirilgan pedagogik oliy ta'limda talabalarining chet tilida yozuv kompetensiyasini, yozish ko'nikmalarini va yozma nutq janrlarini yaratish mahoratini takomillashtirishning nazariy va amaliy asoslari xususida maqolaning quyidagi qismida atroflicha so'z yuritiladi.

Umuman olganda, yozish – bu talabalarining akademik yozma topshiriqlarga qanday javob berishlari va ularda ishtirok etishlari asosida oliy ta'limdagi fanlarga oid yakuniy nazorat va imtihonlardan o'tishlari yoki ularda muvaffaqiyatsizlikka uchrashlarini baholab beruvchi asosiy vositadir [7]. Yozuv kompetensiyasi to'g'risidagi ayni izohni oddiy qilib talabalarining deyarli barcha fanlardan oraliq va yakuniy nazoratlarni yozma shaklda topshirishlari belgilanganligi va bu uning amaldagi dolzarb maqomini ko'rsatmoqda. Shuningdek, yozma topshiriqlarning ona tilida, ikkinchi yoki chet tilida bajarilishi ham ta'lim metodikasining o'ziga xos tarzda amaliyotga tatbiq etilishi kerakligini ko'rsatadi. Eng asosiysi esa talabalar yozuvi oliy ta'limda o'qitish va o'rganishning markazida bo'lib, unda sodir bo'ladigan turli kontekstlarga ko'ra u bir qator maqsadlarni amalga oshirishga yordam beradi [2]. Mazkur

jarayonda maqsad tushunchasi muhim ahamiyatga ega, chunki chet tili ta'limida talabalarining bo'lajak mutaxassis sifatida asosiy linvistik kompetensiyalari oldindan belgilangan amaliy maqsadlarga ko'ra takomillashtiriladi. Binobarin, chet tilni amaliy maqsadga o'rganish ushbu til yordamida kerakli axborot olish va boshqalarga yetkazish ma'nosini anglatadi [5]. Vaholanki, talabalarining yozuv kompetensiyasi **baholash, o'rganish va muayyan bir fanga oid jamoalarga qo'shilish** singari maqsadlarga erishishda o'qituvchi va talabalarga ko'mak beradi. Birinchidan, **baholash** maqsadi – talabalardan insholar, yozma imtihonlar yoki laboratoriya hisobotlarini tayyorlab topshirish talab qilinishi mumkin va bu ularning fanlarning mazmunini qay darajada egallaganliklarini namoyish eta olishlarida yuzaga chiqadi [2]. Ingliz tili ta'limi misolida olib qaralsa, talabalarining so'z birikmasi, gap va uning turlari, paragraf, insho, rasmiy va norasmiy xatlarni yozish kabi yozma nutq janrlarini baholash ularning asosiy o'rganilayotgan chet tilida mavjud bo'lgan qonun-qoidalarini, ayniqsa, o'tilgan har bir mavzuni o'zlashtirib borish ko'rsatkichlarini yuzaga chiqarishda yordam beradi. Ikkinchidan, **o'rganish** maqsadi – ayni maqsad talabalarga mutaxassislikka oid bilimlar bilan murosas qilishga yordam beradi, shuningdek, umumiy fikrlash va tanqid qilish qobiliyatlarini rivojlantirishlariga xizmat qiladi [4]. Bu amaliy maqsad bevosita yozishning nutq faoliyati turlari orasidagi maqomini yanada aniq ko'rishga imkon beradi, ya'ni gapirish, tinglab tushunish va o'qish orqali o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakaning yozish ko'nikmalarida umumlashtirgan holda amaliyotda mustahkamlashlariga zamin yaratadi. Jumladan, talabalarining bo'lajak mutaxassis sifatida turli kontekstlarga tayyorgarlik ko'rishlarida yozma nutqni takomillashtirishga oid topshiriqlarni bajarish barcha olingan nazariy va amaliy bilimlarni sinovdan o'tkazishda qo'l keladi. Uchinchidan, **muayyan bir fanga oid jamoalarga qo'shilish** maqsadi (muvoqot me'yorlari akademiklar g'oyalarini yetkazish va baholashning asosiy vositasi bo'lgan insonlar jamoasi ma'nosida [6]) – talabalarining oliy ta'limdagi akademik fanlar asosida ta'lim olishlari ularning har qanday kontekstda muayyan bir tartib va tizimga ega bo'lgan nutqdan foydalanishlariga ko'mak berib, ularning mutaxassislik sohasiga tegishli jamoaning bo'lajak vakillari – pedagoglar sifatida bosqichma-bosqich shakllanib borishlarida yuzaga chiqadi.

Yozuv kompetensiyasini takomillashtirish pedagogik oliy ta'limda chet tilini o'qitishdan ko'zlangan amaliy maqsadlarga asosan olib borilishi talabalarining real kasbiy faoliyatda ularning duch kelishi mumkin bo'lgan turli muammolar-u qiyinchiliklarga oldindan tayyor

bo'lishlariga xizmat qiladi, biroq amaliyotda kutilmagan muammoli holatlarning yuzaga kelishi umumiy ta'lim konsepsiyasining faqatgina yangilanishiga va tarkiban boyishiga sabab bo'ladi. Xususan, chet tillarini o'qitish metodikasining bosh mazmun-mohiyatini o'zida aks ettiruvchi metod (*method*), yondashuv (*approach*) va texnologiya (*technology*) kabi tushunchalar yozma nutqni o'qitish ta'limotida ham o'z kuchiga ega. Zero, insonlar yozishga turli yo'llar bilan yondashadilar va har bir talaba o'ziga mos keladigan yondashuvni topishi kerak iloji boricha, ya'ni shaxsiyati, turmush tarzi va yozma nutq janriga mos bo'lgan [3]. Umuman olganda, ingliz tili misolida yozuv kompetensiyasini takomillashtirishda u yoki bu yondashuv va metodning to'laqonli muvaffaqiyatli natijalar keltirishini oldindan aytib bo'lmaydi, chunki o'qituvchi tomonidan tatbiq etiluvchi barcha metod, yondashuv va texnologiyaning samarali bo'lishida talabalarining ham ikkinchi tomondan individual faol ishtiroki muhim rol o'ynaydi. Misol uchun, talabalar chet tilida yozma nutq janrlariga oid topshiriqlarni bajarishlaridan ko'zlangan maqsad ularning bilimlarini tekshirishdir mazmunidagi umumiy bir qarash

mavjud, ammo bu xato [3], ya'ni yozma nutq topshiriqlari orqali talabalarga taqdim etilgan turli kontekstlarga ularning til qoidalarini (grammatika, punktuatsiya kabi) va birliklari (leksikologiya) dan qay darajada to'g'ri va aniq foydalanib, namunadagi matn yaratganliklari nazoratga olinadi. Bundan tashqari, chet tilda bilim maxsus tekshirilmaydi, chunki u ko'nikma tarkibida o'rganiladi, binobarin, ko'nikma tekshiriladi [5]. Shunday qilib, yozuv kompetensiyasini takomillashtirishga oid pedagogik oliy ta'lim konsepsiyasini shakllantirishda yuqorida tilga olingan barcha jihatlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Xullas, oliy ta'lim uzluksiz va uzviy isloh etiluvchi ta'limning eng muhim ham nazariy, ham amaliy bosqichi sifatida bo'lajak mutaxassis kadrlarni tayyorlashda o'z dolzarbligini oshirib bormoqda. Shuningdek, bugungi kunda yozma nutq talabalarining ko'nikma, malaka va bilimlarining mustahkam va samarali bo'lishiga hamda ta'limning turli xil kontekstlari asnosida chet tillarini o'qitish metodikasining bosqichma-bosqich yangilanib borishiga yo'l ochmoqda.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (23.09.2020). <https://lex.uz/docs/-5013007>.
2. Caroline C., Mary J., Sharon G., Ann H., Joan S. (2003). Teaching academic writing. London: Routledge.
3. Gavin J., Christopher W. (2011). Reading, writing and reasoning: a guide for students (3rd ed.). -New York: Open University Press.
4. Hilgers T.L., Hussey E.L., Stitt-Bergh M. (1999). As you're writing, you have these epiphanies: what college students say about writing and learning in their majors. Written Communication, 16(3), 317-53.
5. Jalolov J. (2012). Chet til o'qitish metodikasi. -Toshkent: "O'qituvchi" NMII
6. Prior P. (1998). Writing/Disciplinarity: a sociohistoric account of literate activity in the academy. Mahwah, NJ: Erlbaum.
7. Theresa M.L. (2001). Student writing: access, regulation, desire. -New York: «Routledge».

REZYUME. Til ta'limida nutq faoliyati turlari ichida yozuvning o'rni bir qator amaliy jihatlariga ko'ra farqlanadi va mazkur amaliy jihatlar pedagogik oliy ta'limda tahsil oluvchi talabalarining asosiy chet tilidagi yozuv kompetensiyasini takomillashtirishlaridagi dolzarb ahamiyatini belgilab beradi. Makur maqolada ayni jarayonda yozma nutqning o'rni, uni o'qitishga doir ta'lim muhitining bugungi zamon talablari asosidagi konsepsiyasi xususida muallif tomonidan so'z yuritiladi.

РЕЗЮМЕ. Среди видов речевой деятельности в языковом образовании роль письма различается по ряду практических аспектов, и эти практические аспекты определяют фактическую значимость письменной компетенции студентов по основному иностранному языку, обучающихся в педагогическом вузе. В данной статье автор рассматривает роль письменной речи наряду с понятием образовательной среды в едином процессе исходя из требований сегодняшнего дня.

SUMMARY. Among the types of speech activity in language education, the role of writing differs in a number of practical aspects, and these practical aspects determine the actual significance of the writing competence of students in the target foreign language studying at a pedagogical university. In this article, the author examines the role of a written speech along with the concept of the educational environment in the same process based on the requirements of today.

TERMINOLOGIYA SOHASI TARAQQIYOTIDAGI TERMINLARNING SHAKLLANISH BOSQICHLARI, TURLARI VA AMALDAGI MUVAFFAQIYATLI NATIJALAR

M.Badalbayeva – katta o'qituvchi

O'zbekiston Respublikasi favqulodda vaziyatlar vazirligi akademiyasi

Tayanch so'zlar: terminologiya, til, termin, maxsus soha, struktura, til taraqqiyoti, nutq, tor ma'no, leksika, terminologik tizim, maxsus lug'at, umumadabiy til, atama, tushuncha, til vositasi.

Ключевые слова: терминология, язык, термин, специальное поле, состав, развитие языка, речь, узкое значение, лексика, терминологическая система, специальный словарь, общелитературный язык, термин, концепция, языковой инструмент.

Key words: terminology, language, term, special field, composition, language development, speech, narrow meaning, vocabulary, terminological system, special dictionary, general literary language, term, concept, language tool.

Ma'lumki, til insonlarning o'zaro axborot-ma'lumot almashish vositasi sifatida talqin etiladi va bu omil uning jamiyat taraqqiyoti bilan bevosita bog'liq tarzda rivoj topishining bosh mazmun-mohiyatini o'zida aks ettiradi. Jumladan, har bir tilning tarkiban bosqichma-bosqich boyib borishi va turli islohotlarga duch kelishi aynan yuqorida tilga olingan umumiy bir ta'sirga nisbatan bo'lgan aks ta'sir, ya'ni javobdir. Umuman olganda, tildagi barcha o'zgarishlar inson aql-idrokining tabiiy bir mahsuli sifatida nafaqat ijtimoiy hayotda bo'layotgan yangiliklarning, balki tilga oid lisoniy voqealarning yangi yo'nalishlar asnosida shakllanishiga zamin yaratadi. Masalan, tilshunoslik fanida terminologiya sohasining ochilishi tildan foydalanuvchilar hamda til ustida tadqiqot ishlarini olib boruvchilar uchun to'g'ridan-to'g'ri barcha yangiliklarni kuzatib borishga yordam beradi. Ayniqsa, terminologik leksika umumxalq tili leksikasining ajralmas qismi sifatida u bilan birga rivojlanadi, jamiyat va til taraqqiyotidagi barcha jarayonlarni boshdan kechiradi [3]. Jumladan, terminologiya sohasi tilshunoslik fanida lisoniy birliklar orasida muayyan bir

tartib va tizim yaratish taqozosi bilan yuzaga chiqdi. Bundan tashqari, V.P. Danilenkoning fikriga ko'ra, terminologiya deganda umumadabiy tilning mustaqil funksional turi, ya'ni an'anaviy fan tili (fan, ilm yoki texnika tili ma'nosida) [9].

Muayyan soha vakillari misolida olib qaranganda, nutqiy faoliyatda muloqot ishtirokchilarining o'zaro samarali va undan ko'zlangan kommunikativ maqsadlarga erishishlarida ham terminologiya sohasida olib borilayotgan ilmiy va amaliy izlanishlarning o'rni dolzarb ahamiyatga egadir. Ayni jarayonda terminologiya sohasi so'zlar orasida tadqiqot ishlarini olib borish yo'lida tilga oid izchil izlanishlarning to'liq bo'lishini ta'minlaydi. Misol uchun, terminologiya ma'lum bir fanga oid terminlar yoki texnika sohasida qo'llaniluvchi so'zlar yig'indisi bo'lib, ayni vaqtda terminlar ma'nolari bilan birgalikda ular ifoda etadigan tushunchalar ham qayd etiladi [7]. Shu bois terminlarni sohalar bo'yicha jamlashda ayni murakkab jarayon olib boriladi va ko'zlangan nazariy va amaliy natijalar olish harakati davom ettiriladi.